

WOORDEN TEN GELEIDE - ALLERZIELEN

Ekklesia Amsterdam, zondag 1 november 2015

door Kees Kok

1.

Meer dan duizend jaar oud is de traditie van 'Allerzielen', de jaarlijkse herdenking van alle dode zielen, op 2 november. Daarop vooruitlopend wordt vandaag in deze Ekklesia-bijeenkomst het requiem 'Eerste en laatste' gezongen, een collage van bijbelse en traditionele, kerkelijke teksten over de dood, op muziek van. Antoine Oomen. Met solisten, vleugel en twee trompetten. En genoeg om mee te zingen voor allen.

2.

De eerste volgelingen van Jezus Messias verwachtten zijn spoedige wederkomst en het Laatste Oordeel over deze wereld. Maar dat gebeurde niet, en geleidelijk veranderde het reikhalzend uitzien naar een nieuwe hemel en een nieuwe aarde in de enthousiaste of gelaten acceptatie van deze, bestaande wereld, het tranendal waarin de eigen dood met angst tegemoet werd gezien. Het visioen van het Koninkrijk van God werd als het ware geprivatiseerd. De vraag was niet meer: hoe en wanneer komt die nieuwe wereld, en: hoe kunnen we helpen die dichterbij te brengen, maar: hoe bewaar ik mijn eigen ziel voor het hiernamaals, hoe ontkom ik aan de hel, of aan het vagevuur?

'*Memento mori*' werd het adagium: 'Mens, gedenk, bedenk dat je sterven zult'. Wend je dus af van alle zondige geneugten en ijdelheden van deze wereld, doe boete, liefst in een klooster. De meeste mensen hadden daar geen oren naar. Ze leefden hun vaak korte leven met volle teugen en deden af en toe boete om weer met een schone lei te kunnen beginnen. Maar intussen spookte de dood, als een geraamte met een zeis rond in hun hoofden, in kunst en literatuur, vele middeleeuwen lang. De daarnaast heerste alom de angst voor de dag des oordeels: *Dies irae, dies illa*: een kolfje naar de hand van talloze componisten.

3.

Ook het requiem *Eerste en Laatste* bevat subtiele muzikale verwijzingen naar het *Dies irae*. Let maar op de trompetten.

Maar in deze dienst van afscheid wint de overgave in de dood het glansrijk van de vrees voor de dood. En wat, in onderscheid met traditionele requiems, verder opvalt, is dat het in het begin niet gaat niet *over* de overledene, maar dat de dode als het ware zelf voorgaat in de dienst. Niet 'Geef hem of haar de eeuwige rust', maar 'Doe *mij* binnengaan in uw oord van rust en vrede', 'Hier ben *ik*'.

Dat geeft aan de nabestaanden de mogelijkheid zich in die 'ik' in te leven, aan hun eigen dood te denken, die immers onvermijdelijk komt, over vele jaren of plotseling, als een dief in de nacht. Om niet alleen je eigen doden, maar ook je eigen dood te gedenken. Op voorhand. Niet als een vorm van masochisme, maar als blijk van nuchtere realiteitszin, en om vervolgens het leven des te meer te kunnen waarderen en des te intensiever te leven.

4.

Voor we gaan luisteren en zingen lees ik u de slotregels voor uit *De dood van Ivan Iljitsj* van Lev (Leo) Tolstoj, misschien wel het mooiste wat er ooit over dit onderwerp is geschreven.

*

*'En de pijn? vroeg hij zich af' Waar is die gebleven? Hé pijn, waar ben je?
Hij voelde.*

Daar zit hij. Nou vooruit, laat die pijn maar.

En de dood? Waar is die?

Hij zocht naar zijn oude vertrouwde doodsangst maar vond hem niet. Waar is hij? Wat dood? Er was geen spoortje angst meer, omdat de dood er niet meer was.

In plaats van de dood was er licht.

"Dat is het dus!" zei hij opeens hardop. "Wat een vreugde!"

Voor hem gebeurde dit allemaal in een ogenblik, maar de betekenis van dat ogenblik bleef. Voor de aanwezigen duurde zijn doodsstrijd nog twee uur. Er borrelde iets in zijn borst, er ging een siddering door zijn uitgemergelde lichaam. Daarna werd het borrelen en hijgen steeds minder.

"Het is voorbij!" zij iemand naast zijn oor.

Hij hoorde die woorden en herhaalde ze van binnen.

Ja, de dood is voorbij, zei hij bij zichzelf.

Die is nergens meer.

Hij zoog lucht naar binnen, stakte halverwege, rekte zich en stierf.'